

Iuliana Băiașu

Musulmanii turci din România: un model de integrare

Copyright © Iuliana Băiașu

Copyright © TRITONIC 2019 pentru ediția prezentă.

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacăzilor nr. 5, București

e-mail: editura@triton.ro

www.triton.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):

http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BAIAȘU, IULIANA

Musulmanii turci din România: un model de integrare/Iuliana Băiașu –

București: Tritonic Books, 2019

Conține bibliografie

ISBN: 978-606-749-417-4

323.1

Coperta: ALEXANDRA BARDAN

Editor: BOGDAN HRIB

Comanda nr. 197/martie 2019

Bun de tipar: aprilie 2019

Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

Iuliana Băiașu

MUSULMANII TURCI DIN ROMÂNIA: UN MODEL DE INTEGRARE

t...
TRITONIC

sau de comunitate” (Sarcinschi, 2014, p.13). De precizat că, în cercetarea mea, mă voi referi doar la nivelurile macro și mezo, respectiv la nivelul societal și cel al comunității.

Aceste repere pe vertical sunt aprofundate de Hangen-Zannker care realizează un model al relației dintre teorie și stadiul de cercetare a migrațiilor, în figura următoare:

Fig. nr. 1 Teorii ale migrației și nivelul de analiză corespunzător

Nivelul micro	Nivelul mezo	Nivelul macro
<i>Cauza migrației:</i> Valori / dorințe / așteptări individuale (de exemplu, supraviețuire, sănătate etc.)	<i>Perpetuarea cauzei migrației:</i> Rețelele colective/sociale (de exemplu, legăturile sociale)	<i>Perpetuarea cauzei migrației:</i> Structura de oportunități la nivel macro (de exemplu, structura economică)
<i>Teorii principale:</i> - Modelul „push-pull” - Teoria neoclasică a micro-migrației - Modelele behavioriste - Teoria sistemelor sociale	<i>Teorii principale:</i> - Teoria capitalului social - Teoria instituțională - Teoria rețelelor - Legătura de cauzalitate cumulativă - Noua economie a migrației forței de muncă	<i>Teorii principale:</i> - Teoria neoclasică a macromigrației - Migrația ca sistem - Teoria pieței duale a muncii - Teoria sistemelor mondiale - Tranzitia mobilității

Sursa: Hangen-Zannker, 2013, apud Sarcinschi, 2014, p.13

Pentru a aprofunda analiza, Hangen-Zannker (2013 apud Sarcinschi, 2014, p.13) clasifică teoriile migrației în funcție de finalități. În această perspectivă, autoarea face distincția între două mari direcții de cercetare:

- cercetări axate pe explicarea cauzelor migrației:
 - teoria neoclasică a macromigrației (migrația ca sistem);
 - teoria pieței duale a muncii;
 - teoria sistemelor mondiale;
 - tranziția mobilității (modelul „push/pull”);
 - teoria neoclasică a micromigrației, modelele behavioriste;
 - teoria sistemelor sociale;
 - noua economie a migrației forței de muncă;

CAPITOLUL 1 –

Stadiul cercetărilor în domeniul migrațiilor umane

1.1. Teoriile migrației umane

Migrațiile umane au existat din toate timpurile, la fel și interesul de a cunoaște și explica originea și cauzele fenomenului, consecințele sale asupra relațiilor sociale, insituițiilor și comunităților. De multe ori, ideologiile și politicile s-au definit în funcție de tipul de explicație, valorile invocate și de importanța pe care au dat-o migrației umane.

Alături de demografie, economie, sociologie, antropologie și psihologie, științele politice au căutat să ofere propriile interpretări și concepte. Așa au apărut terorii și modele ale integrării, inspira-te de explicațiile politice ale fenomenului, de analiza consecințelor sale asupra cetățeniei, participării, exercitării drepturilor și responsabilităților. Aceste abordări sunt interdisciplinare și prag-matice așa cum rezultă și din sinteza care urmează.

Studiul fenomenului general al migrației poate fi analizat în funcție de gradul de referință. Conform Hagen-Zannker, teoriile migrației pot fi centrate pe nivelul micro, care analizează, deciziile și circumstanțele sunt individuale. Dacă avem în vedere tendin-țele agregate, vorbim de un nivel macro,” între ele, nivelul mediu (mezo) abordează problematica migrației la nivel de gospodărie

Respectiv explicații centrate pe aspectele funcționale:

- teoria sistemelor mondiale, migrația ca sistem,
- teoria capitalului social,
- teoria instituțională,
- teoria rețelelor,
- legătura de cauzalitate cumulativă.

Voi discuta mai în detaliu aceste teorii folosind însă un alt nivel de clasificare.

În acest scop, cele ce urmează mă voi concentra pe zece dintre aceste teorii, folosind în acest sens cadrul de analiză propus de Monica Constantinescu (2002), care mi s-a părut mai explicit și mai adecvat nevoilor mele de cercetare.

1.1.1. Teoria economiei neoclase

Această teorie a fost folosită în explicarea mobilităților interne a populației, fiind una din cele mai des folosite în perioada 1960-1970. Această teorie acordă o importanță deosebită factorilor economici în înțelegerea apariției fluxurilor de migrație, în varianta *macroeconomică* și a deciziei individuale de a migra, în varianta *microeconomică*. Centrul de reper al gravitație acestei teorii este motivația deciziei de a migra, care constituie o temă de interes explicativ și pentru propria noastră cercetare. (Chirvas, 2015, pp.136-137).

„Indiferent de nivelul de analiză, întrebarea-cheie în jurul căreia gravitează economia neoclasică și la care au încercat să răspundă, în anul 1970 Haris și Todaro, este de ce oamenii recurg la migrație în pofida riscurilor și dificultăților?” (Chirvas, 2015, pp.136-137).

Din perspectiva acestei teorii, la nivel macroeconomic, migrația internațională apare datorită discrepanțelor care există între

cererea și oferta de forță de muncă, dar și din diferența între nivelul salariilor în țările și în spațiile geografice caracterizate printr-o relativă sărăcie și a lipsei de perspective economico-sociale (Haris și Todaro, 1970).

Factorul politic, pe care teoria economiei neoclase nu cuprinde în definiția ei, joacă un rol important în fluxurile de populație la nivel global (Constantinescu, 2002, p.96).

„Rolul factorilor politici nu se limitează la restricționarea accesului indivizilor în spațiul geografic al diverselor state naționale dar se poate manifesta inclusiv în declanșarea unor mișcări importante de populație. Cazurile migrației nord africane și turcești inițiate de țări dezvoltate ale Europei Occidentale în anii '60 în cadrul unor programe bilaterale de recrutare a forței de muncă sunt contra-exemple pentru economia neoclasică” (Faist, 2000, p.286, apud Constantinescu 2002, p.96).

Există țări care impune anumite restricții în ceea ce privește atât accesul pe teritoriul ei, cât și durata șederii. Aceste restricții diminuează fluxurile de migrație, dar și controlează și selectează persoanele care vor avea accesul pe teritoriul țării respective.

„Pentru probabil cea mai mare parte dintre migrații potențiali, în termenii economiei neoclase, barierele impuse de statele bogate duc calculul rațional, care ar sta la baza deciziei de migrație, în poziția de a fi practic inutil” (Faist, 2000, p.286, apud Constantinescu 2002, p.96).

Indivizii care au calificări înalte procedează la fel ca și forța de muncă cu o calificare scăzută, în sensul că se deplasează către o țară bogată, care poate să le ofere o recompensă mai interesantă pentru investiția în capitalul uman obținut în țara saracă.

După Massey și alții (1988, pp.51-52), această dinamică globală are un rol macroreglator, asigurând un echilibru între cererea și nevoia de forță de muncă la nivel macroeconomic.

Din perspectiva *teoriei economiei neoclasică*, motivația individuală în decizia de a migra a unui individ este una rațională. „Persoana care decide să migreze mai întâi evaluează toate costurile și beneficiile materiale, respectiv se gândește la un câștig mult mai mare, la posibilitățile pe care le are în țara de destinație de a-și găsi o slujbă mult mai bine plătită sau care să-l mulțumească din punct de vedere profesional, având o altă perspectivă într-o țară mai dezvoltată decât cea din care pleacă” (Massey și alții, 1998, pp.51-52). În același timp, individul ia în calcul și costurile acestei deplasări, adaptarea la o civilizație și cultură nouă, adaptarea la o nouă piață a forței de muncă, efortul de a învăța o nouă limbă și alte implicații pe care le are efortul de integrare.

Toate aceste aspecte pozitive și negative sunt atent evaluate de individul care dorește să plece și decizia de a migra este pozitivă în momentul în care beneficiile sunt mai multe decât costurile, iar destinația aleasă de către individ îi va oferi recompensa pe care o așteaptă pentru abilitățile sale. „Această teorie are contingențe cu teoria alegerii raționale din științele politice însă contextul migrației este mult mai dinamic și problematic decât deciziile de ordin instituțional” (Arango, 2000, p. 285, apud Constantinescu, 2002, p.96).

1.1.2. Noua economie a migrației

Teoria „noua economie a migrației”.

Oded Stark este cel care pleacă de la ideile de bază ale economiei neoclasică, dar aduce două modificări fundamentale:

- Teoria „noua economie a migrației” are ca scop scoaterea individului din starea de marginalizare, iar decizia acestuia de a migra este privită într-un cadru mai larg, în care familia și poziția acesteia în mediul social din care provine joacă un rol important. Decizia nu mai este exclusiv individuală,

ci aparține familiei, care încearcă să micșoreze ricurile plecării. Această decizie este luată pentru a putea compensa lipsurile care îl diferențiază de comunitatea în care trăiește, însă aceste lipsuri într-o țară dezvoltată ar fi compensate prin politici de echitate și susținere din partea societății de primire.

- A doua modificare adusă de *teoria noua economie a migrației* constă în faptul că diferența dintre venitul pe care îl are individul în țara de origine și venitul din țara de destinație nu mai este motivul principal al migrației. Accentul este pus pe motivații de ordin afectiv și identitar, pe perspectiva reușitei și a dezvoltării personale, pe beneficiile generațiilor următoare și comunității în ansamblul său.

Noua economie a migrației consideră că factorul principal în luarea deciziei de a migra este poziția și venitul pe care le are familia și gospodăria potențialului migrant în comunitatea din care face parte. În cadrul familiilor unde nu este nici un migrant, probabilitatea migrației este mult mai ridicată, deoarece familia se raportează la comunitatea din care face parte și la antecedente istorice (Constantinescu, 2002, p.99).

Dacă accentul se pune pe deplasarea indivizilor care au rămas singuri, către familiile lor, atunci este adus un mare plus economiei neoclasică, însă migrația unei persoane se stabilizează, în cadrul noii economii a migrației, la stadiul de migrație individuală. „Reîntregirea familiei la destinație (un exemplu fiind migrația turcilor în Germania, care s-a intensificat după întreruperea acordurilor de recrutarea forței de muncă) este inexplicabilă” (Arango, 2000, p. 288).

Anumite analizele care s-au făcut privind banii pe care migranții i-au trimis în țară, scot în evidență faptul că în perioadele de creștere semnificativă a migrației, banii care au fost trimiși în țară

au fost în scădere, iar legătura cu familia și țara de origine s-a făcut prin dezvoltarea unor afaceri tranșionale (un exemplu în acest sens sunt remitențele turcilor din Germania) (Constantinescu, 2002, p.99).

1.1.3. Teoria pieței forței de muncă segmentate (duale)

La sfârșitul anilor 70, teoria pieței forței de muncă segmentate încearcă un răspuns la întrebarea „de ce”? Cel mai cunoscut reprezentant al acestei teorii, Michael Piore (1970) precizează că migrația internațională este rezultatul creșterii cererii forței de muncă. În viziunea lui există patru factori care au un rol important în crearea cererii de forță de muncă imigrantă și anume:

- „inflația structurală
- constrângerile ierarhice ale motivației
- dualismul economic
- modificările demografice ale rezervei forței de muncă” (Constantinescu, 2002, p.100).

Teoria pieței forței de muncă segmentate introduce în analiză un concept nou și anume conceptul de „muncă duală”. Principalul element este apariția unei piețe a forței de muncă duale, care cuprinde un *sector primar*, în care elementele principale sunt slujbe stabile, condiții favorabile de muncă, câștiguri bune și oportunități de avansare. Ea cuprinde însă și un *sector secundar*, cu joburi mai puțin stabile, necalificate, unde condițiile de muncă sunt grele și periculoase, iar posibilitățile de avansare sunt foarte reduse.

Teoria respectivă, într-o primă etapă a pus accentul pe testarea ipotezei segmentării pieței forței de muncă și a s-a ocupat mai puțin de migrație, însă dificultatea recunoașterii celor două aspecte și a metodelor de cercetare corespunzătoare au ridicat multe semene de întrebare asupra acestei teorii (Constantinescu, 2002, p.100).

Capacitatea acestei teorii de a deschide noi linii de cercetare este însă indiscutabilă.

Atât creșterea comunităților etnice de imigranți, care sunt active și fac progrese economice, cât și lucrările de specialitate care le-au fost consacrate, au pus în evidență diverse aspecte ale teoriei pieței forței de muncă duale și au adus un element nou prin depistarea celui de al treilea segment al pieței forței de muncă și anume anume *enclava etnică* (economică) unde imigranții devin proprietari și întreprinzători așa cum este cazul populației turce din România.

Deși există probe clare care demonstrează faptul că în interiorul mai multor comunități de migranți (coreenii din SUA, japonezii, cubanezii), s-au dezvoltat comunități relativ izolate, este dificil de stabilit dacă o enclava se regăsește în cazul orice flux de imigranți, ținând cont de faptul că după unele studii, trebuie să existe minim două cerințe pentru transformarea comunității de imigranți într-o enclavă, respectiv „prezența imigranților cu suficient capital și abilități antreprenoriale” și „reînnoirea forței de muncă a enclavei prin imigrație susținută” (Wilson, 1996, p.314, apud Constantinescu, 2002, p.101).

Enclava etnică a devenit o entitate economică necesară în condițiile în care muncitorii autohtoni evită locuri de muncă din sectorul secundar ca urmare a restructurării lor și a salariilor mici. Dacă inițial cererea de forță de muncă din sectorul secundar era acoperită de femei, tineri și persoane din mediul rural, schimbările sociale și demografice specifice acestor categorii de persoane au dus la scăderea potențialului lor de angajare, „enclava etnică” fiind soluția cea mai convenabilă etnic și social.

Există mai mulți factori care au generat aceste transformări:

- schimbările privind statutul social al femeii, și anume emanciparea acestora prin formare profesională, în detrimentul statuturilor bazate pe rolurile familiale;

- schimbările privind motivația de a învăța, creșterea duratei școlarității, precum și disponibilitatea forței de muncă formată deja și dobândită ușor prin imigrație;
- declinul natalității, ceea ce duce la scăderea numărului tinerilor care lucrează în sectorul secundar, dar și valorizarea acestora în sensul că aceștia sunt trimiși la studiu și nu mai sunt folosiți ca forță de muncă;
- dezvoltarea mediului rural și urbanizarea, care au dus la scăderea sursei forței de muncă provenită din rural (Constantinescu, 2002, p.100).

Din perspectiva angajatorului, ținând cont de toți acești factori care produc schimbări în ceea ce privește proveniența forței de muncă, principala sursă, dar și cea mai atractivă devin imigranții, angajatorul nemaifiind obligat să ofere un salariu atractiv.

Din perspectiva imigranțului, această variantă de angajare în sectorul secundar este convenabilă, deoarece indiferent cât de mic ar fi salariul în țara de destinație, acesta este oricum mai mare decât cel din țara de origine

Această teorie asociază criteriile identitare cu dinamica forței de muncă.

Conform teoriei menționate, particularitatea enclavei constă în combinarea caracteristicilor economice ale sectorului primar și ale celui secundar, ceea ce crează noi oportunități de mobilitate pentru imigranți, precum și posibilitatea de utilizare a investiției anterioare în capitalul uman, trăsături prezente în sectorul primar, dar absente în cel secundar.

De remarcat că în cazul turcilor din România, modelul enclavizării nu se aplică. Turcii au propria lor comunitate, însă nu în scop defensiv și anarchic, într-o abordare comunitară. Integrarea turcilor se face în raport cu societatea de primire, nu în cadrul limitat al enclavei economice.

1.1.4. Teoria rețelelor de migrație

Studierea migrației din perspectiva rețelelor sau a legăturilor dintre migranți este un subiect permanent dezbătut în studiile de specialitate. În anii 60-70, ai secolului XX s-au făcut mai multe studii în mediul urban, în urma cărora s-au identificat mai multe forme ad-hoc de interdependențe și organizare în rețele complexe, având propria dinamică.

În lucrarea, „*Teorii clasice și moderne ale migrației internaționale*” (Chirvas, 2015, p.142) se precizează că fenomenul rețelelor de migrație a luat amploare ca urmare a unor factori:

- dezvoltarea amplă a formelor clandestine de migrație;
- incapacitatea factorilor politici de a controla fluxurile;
- reîntregirea familiei;

În legătură cu acest fenomen, termenii utilizați în literatura de specialitate sunt: rețele de migrație, rețele de imigranți, rețele personale, rețele sociale.

Am optat pentru varianta folosită de Massey și alții referitoare la „rețele de migranți” – este vorba de „acele seturi de relații interpersonale care leagă migranții, foști migranți și nonmigranți în aria de origine sau de destinație, prin legături de rudenie, prietenii, origine comunitară comună” (Massey și alții, 1993, p.42). Această opțiune se opune perspectivei teoriei reduționiste care a predominat până la mijlocul secolului trecut și care privea pe migrant rupt de context și de mediul de origine. Migranțul nu avea istorie, ci doar dorință de supraviețuire, fiind un personaj fără rădăcini, aculturalizat, ușor de manipulate (Constantinescu, 2002, pp.96-97)

În zilele noastre, costurile migrației devin foarte mari pentru un migrant, care pleacă spre o destinație fără cunoștințe de limbă, fără documentele necesare unei șederi legale și fără o documentare în prealabil despre ceea ce presupune stabilirea într-o țară nouă.

Din acest motiv, rețelele organizate sau spontane devin o instituție a migrației, o structură în curs de formalizare.

Pentru prietenii și rudele care se hotărăsc să urmeze persoanele emigrate, costurile vor fi însă mult mai mici, deoarece relațiile de prietenie/rudenie, prin natura lor evoluează într-o rețea care permite accesul pe piața de muncă a celor nou veniți.

Georgescu sintetizează foarte bine această situație:

„Relațiile sociale și simbolice stabilesc legăturile, furnizând potențialilor migranți/migranților acces la informație consiliere, sprijin în găsirea aranjamentelor celor mai sigure și ieftine de depășire a interdicțiilor de intrare în spațiul țării de destinație, asistență în găsirea unui loc de muncă și a unei locuințe și, eventual, mijloace de trai pentru o perioadă de început a căutărilor, suport emoțional și social” (Georgescu, 2015, p.28).

Există migranți care au suficientă vechime și experiență, în țara de destinație, astfel încât ei facilitează instalarea altor migranți, atât prin faptul că îi ajută cu resurse financiare, cât și prin găsirea unui loc de muncă în noua piață a forței de muncă a țării de destinație. Un factor amplificator al imigrației și anume ajutorul pe care îl acordă un migrant unei persoane care vrea să migreze, reprezintă includerea aceluși individ în rețea și implicit lărgirea rețelei. Individul nou adus la rândul său aduce un alt individ și tot așa se lărgeste atât cercul persoanelor care au migrat, cât și accesul la resursele rețelei care devin din ce în ce mai mari. Prin acest proces crește dinamica migrației, evoluează și se dezvoltă devenind independentă și auto-susținându-se. (Georgescu, 2015).

1.1.5. Teoria lui Ravenstein

Ernst Georg Ravenstein, un geograf german, a publicat în 1885 studiul „The Migration Laws” (Legile migrației), lucrare în care își

are originea și modelul „push-pull” pornește de la ideea că mediul dezavantajos dintr-un anumit spațiu îi determină, împinge (push) pe oameni să plece către un spațiu care, din punct de vedere al facilităților, îi atrage (pull), condițiile nefavorabile dintr-un loc „împinge” oamenii să migreze (îi „scoate afară”), iar condițiile favorabile dintr-un loc extern îi „atrage” (Ravenstein, 1885).

Așa cum se afirmă în sinteza lui Bădescu „Legile lui Ravenstein susțin că motivul central, cauza primară a migrației este întrunită de oportunități externe; volumul migrației descrește cu distanța; migrația s desfășoară în stadii, nu printr-o propagare continuă” (Bădescu, 2013, p.9).

Mișcările populației sunt în ambele sensuri, iar diferențierea migrației în funcție de gen, clasă, vârstă, influențează mobilitatea unei persoane.

Abordările teoretice ale lui Ravenstein pot fi rezumate prin șapte legi ale migrației și definirea unei tipologii a migranților, după cum prezintă Bădescu (2013, pp.9-10):

- *legea distanței*, care stabilește două tendințe:
 - migranții se deplasează mai degrabă pe distanțe scurte, decât pe distanțe lungi;
 - marea majoritatea a migranților se duc către marile orașe comerciale și industriale care atrag („absorb”) imigranții;
- *legea „absorbției” urbane* stipulează o anumită gradualitate: mai întâi se mută în oraș populația rurală care locuiește în imediata apropiere a orașului; „golurile” care rezultă sunt ocupate de migranți din regiuni mai îndepărtate, astfel încât forța de atracție a marilor centre urbane se manifestă în final pas cu pas asupra celor mai îndepărtate regiuni ale țării: îmbunătățirea sistemului de transport are un rol important în micșorarea distanțelor dintre orașe;